

66 | 1 (2026)

PRISPEVKI

ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

1

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

PRISPEVKI
ZA NOVEJŠO
ZGODOVINO

Prispevki za novejšo zgodovino
Contributions to the Contemporary History
Contributions a l'histoire contemporaine
Beiträge zur Zeitgeschichte

UDC/UDK 94(497.4) "18/19 "
ISSN 0353-0329 (tiskana izdaja)
2463-7807 (spletna izdaja); <https://ojs.inz.si/pnz>
DOI <https://doi.org/10.51663/pnz.66.1>

Uredniški odbor/Editorial board: dr. Jure Gašparič (glavni urednik/editor-in-chief),
dr. Mojca Šorn (namestnica glavnega urednika), dr. Andrej Pančur, dr. Marko Zajc,
dr. Filip Čuček, dr. Marta Rendla, dr. Jurij Hadalin, dr. Agustin Cosovschi, dr. Ivan Sablin,
dr. Martin Moll, dr. Adéla Gjuričová, dr. Andreas Schulz, dr. Sabine Rutar, dr. Neja Blaj
Hribar, Mihael Ojsteršek

Lektura/Reading: dr. Andreja Jezernik (slov.), Studio S.U.R (ang.)

Prevodi/Translations: Studio S.U.R

Izdajatelj/Published by: Inštitut za novejšo zgodovino/Institute of Contemporary History,
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, tel. (386) 01 200 31 20, fax (386) 01 200 31 60,
e-mail: jure.gasparic@inz.si

Sofinancer/Financially supported by: Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko
dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research and Innovation Agency

Računalniški prelom/Typesetting: Studio Aleja d.o.o.

Tisk/Printed by: Medium d.o.o.

Cena/Price: 15,00 EUR

Zamenjave/Exchange: Inštitut za novejšo zgodovino/Institute of Contemporary History,
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana

Prispevki za novejšo zgodovino so indeksirani v/are indexed in: Scopus, ERIH Plus, Historical
Abstract, ABC-CLIO, PubMed, CEEOL, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost

Številka vpisa v razvid medijev: 720

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji/ The publisher assumes no
responsibility for statements made by authors

Fotografija na naslovnici:

Telovadišče Ljubljanskega Sokola III za Bežigradom, prva polovica tridesetih let

Vir: FŠ 1328, avtor neznan, hrani Muzej športa

Vsebina

Razprave – Articles

- Nataša Henig Mišičič**, Rural Financial Networks: A Comparative Study of the Province of Carniola, Lower Styria, and Bács-Bodrog County before 1918 / Ruralna finančna omrežja: primerjalna študija dežele Kranjske, Spodnje Štajerske in Bačko-Bodroške županije pred letom 1918 10
- Ivan Smiljanić**, National Pride and Economic Prejudice: Some Effects of Economic Nationalism in Slovenian Rural Areas in Austria-Hungary / Narodna prevzetnost in gospodarska pristranost: nekaj učinkov ekonomskega nacionalizma v slovenskem ruralnem okolju pod Avstro-Ogrsko..... 30
- Petra Kavrečič Božeglav**, Women's Branches of the Sts Cyril and Methodius Society as Agents of Social and Economic Development in Border Regions: An Introduction / Ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda kot akterke socialnega in gospodarskega razvoja v obmejnem prostoru: uvodna razprava 53
- Uroš Šešum, Miroslav Radivojević**, Economic Measures in the Activities of the Serbian Chetnik Organisation in the Kosovo and Bitola Vilayets, 1904–1908: A Case Study / Ekonomski ukrepi v delovanju Srbske četniške organizacije v kosovskem in bitolskem vilajetu 1904–1908: študija primera 72
- Vito Saracino**, The Criticism of Liberalism in *La Civiltà Cattolica*, 1860–1880: Reflection and Perspectives / Kritika liberalizma v reviji *La Civiltà Cattolica*, 1860–1880: razmišljanja in pogledi..... 96
- Marija Mojca Peternel**, Turistično društvo prijateljev prirode (*Touristenverein 'Die Naturfreunde'*) na Slovenskem / The "Friends of Nature" Tourist Society (*Touristenverein "Die Naturfreunde"*) in the Slovenian Territory 120
- Aleksej Kalc, Martina Bofulin**, Krošnjarjenje v avstrijskih deželah: primer kitajskih krošnjarjev na začetku 20. stoletja / Peddling in the Austrian Crown Lands: The Case of Chinese Peddlers at the Beginning of the 20th Century 139
- Tomaž Pavlin**, Začetki odbojke in vloga Sokola v razvoju odbojke na Slovenskem / The Origins of Volleyball and the Role of the Sokol Gymnastic Society in Its Development in Slovenia 158

Tereza Prešeren , Tiskani mediji in navodila za kuhanje: primer obdobja med svetovnjima vojnama na Slovenskem / Printed Media and Cooking Instructions: The Case of the Interwar Period in Slovenia.....	180
Mojca Šorn , Otroške in mladinske kolonije na Slovenskem v prvih letih po drugi svetovni vojni / Children's and Youth Holiday Camps in Slovenia in the Early Years Following World War II.....	202
Lev Centrih , Remigracije in dozorevanje krize socializma v Sloveniji na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta: primer vračanja pomurskih delavcev / Remigration and the Maturing Crisis of Socialism in Slovenia from the 1970s to the 1980s: The Case of Returning Workers from Pomurje.....	218
Mateja Jeraj , Razmišljanje ob knjigi <i>Samomor med simptomom in metaforo</i> / Reflections on the Book <i>Samomor med simptomom in metaforo</i>	241

Jubileji – Jubilees

Dr. Anka Vidovič Miklavčič – devetdesetletnica (Jurij Perovšek).....	263
Peter Vodopivec – osemdesetletnik (Žarko Lazarević).....	265

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Nataša Henig Mišičič, Carniolan Saving Bank: Shaping Financial Landscape in Slovenian Territory (Aleksander Lorenčič).....	267
--	-----

Aleksej Kalc,* Martina Bofulin**

Krošnjarijenje v avstrijskih deželah: primer kitajskih krošnjarijev na začetku 20. stoletja

IZVLEČEK

Članek obravnava malo znan pojav kitajskih krošnjarijev v avstrijskem delu habsburške monarhije na začetku 20. stoletja ter ga umešča v širši kontekst krošnjarijenja, trgovske regulacije, nadzora mobilnosti in odnosa do tujcev. Na podlagi policijskih in časopisnih virov avtorja rekonstruirata poti kitajskih krošnjarijev, ki so se okoli leta 1905 pojavili na Dunaju in v drugih mestih. Prodajali so kamnite in slonokoščene rezbarije ter papirnate rože, pogosto brez dovoljenj ali osebnih dokumentov. Njihovo gibanje sta omogočila nova globalna prometna infrastruktura in liberalen migracijski režim avstrijskega cesarstva, a ga je omejevala stroga krošnjarska zakonodaja, ki je trgovanje dovoljevala le avstrijskim državljanom. Študija pojav umesti v dolgo tradicijo krošnjarstva, kjer so kitajski trgovci vstopili na sporno gospodarsko polje pogajanj med stacionarnimi in potujočimi prodajalci ter utelešali protislovja imperialne modernosti: globalno mobilnost in kapitalistično ekspanzijo na eni strani ter lokalne pravne in družbene okvire na drugi, znotraj katerih so jih ponekod tolerirali, pogosteje pa obravnavali kot nadležne trgovce in nezaželene tujce.

Ključne besede: Avstro-Ogrska, popotna trgovina, kitajski krošnjariji, odnos do tujcev, migracijski nadzor

* Dr., znanstveni svetnik, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, aleksej.kalc@zrc-sazu.si; ORCID: 0000-0002-9740-3257

** Dr., znanstvena sodelavka, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, martina.bofulin@zrc-sazu.si; ORCID: 0000-0002-1946-3481

ABSTRACT

PEDDLING IN THE AUSTRIAN CROWN LANDS: THE CASE OF CHINESE PEDDLERS AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The article explores the little-known phenomenon of Chinese peddlers in the Austrian part of the Habsburg Monarchy in the early 20th century and situates it within the broader context of peddling, state regulation of trade, mobility control, and attitudes towards foreigners. Based on police and newspaper sources, the authors reconstruct the routes of Chinese itinerant traders who appeared in Vienna and other cities around 1905. They sold stone and ivory carvings as well as handmade paper flowers, often without valid permits or personal documents. Their movement was facilitated by new global transport infrastructure and Austria's liberal migration policies, yet restricted by strict peddling laws that granted trading licences only to Austrian citizens. The study situates this phenomenon within the long-standing tradition of peddling in the Monarchy, illustrating how Chinese traders entered an already contested economic field marked by tensions between stationary shopkeepers and itinerant sellers. Simultaneously, they embodied the contradictions of imperial modernity: global mobility and capitalist expansion on one side, and local legal and social frameworks on the other, within which they were sometimes tolerated but more often viewed as troublesome traders and unwelcome foreigners.

Keywords: Austro-Hungarian Empire, peddling, Chinese peddlers, treatment of foreigners, migration control

Uvod

Krošnjarstvo je bilo svojčas zelo razširjena in v določenih zgodovinskih obdobjih prevladujoča oblika trgovine.¹ Krošnjar je bil skozi stoletja običajen družbeni in gospodarski lik, ki ga je bilo mogoče vsakodnevno srečati na podeželju, kjer je ponujal svoje blago od vrat do vrat ali na krajevnih sejmih. Prisoten pa je bil tudi v mestih, kjer je svoje stranke nagovarjal s priložnostnimi stojnicami na ulicah in trgih. V tem prispevku se ukvarjava s posebno skupino krošnjarjev, ki je na začetku 20. stoletja še dodatno popestrila slikoviti svet popotnih trgovcev. To so bili kitajski krošnjarji, ki so se v tistih letih pojavili na evropskih tleh in svoje popotne dejavnosti razpredli tudi po avstro-ogrskih deželah. Kitajska prisotnost je bila zelo opazna, saj so kitajski kramarji vzbujali pozornost s svojim videzom in opravo ter s svojimi izdelki, ki so bili ravno tako odraz njihove izvorne materialne kulture. Študijsko pa se njihov primer ne ponuja le etnološkemu in kulturnoantropološkemu raziskovanju, ampak sega s števil-

1 Laurence Fontaine, *History of Pedlars in Europe* (Cambridge: Polity Press, 1996), 8.

nimi vprašanji na polja socialne, gospodarske in pravne zgodovine. Pojav se umešča v procese globalizacije, razvoja mednarodnih prometnih povezav, rasti trgovinske in kulturne izmenjave ter potrošnje, ki so zaznamovali ekonomijo in družbeno življenje od druge polovice 19. stoletja dalje. Zanimiv je z vidika vzgibov in dolgega migriranja iz Vzhodne Azije v Evropo ter hkrati s perspektive vključevanja in mobilnosti znotraj evropskih sistemov popotne trgovine. Kitajski krošnjarji izpostavljajo nekatera pravna, administrativna in politična vprašanja, s katerimi se je soočala država v prizadevanjih za uravnavanje interesov trgovskih panog, priznavanja osebnih pravic, oblikovanja socialne politike in zagotavljanja javnega reda. Prvo je vprašanje položaja krošnjarstva in popotnega obrtništva kot specifičnih gospodarskih panog v odnosu do stacionarne trgovine in obrti. Drugo je vprašanje mobilnosti, inherentno povezane s krošnjarjenjem, ki je za teritorialno zasnovane upravne in družbene nadzorne sisteme predstavljala neobvladljiv izziv in v očeh te upravne kulture, ki je težila k sedentarizaciji prebivalstva, vse pogostejše izpadala v smislu družbene neprilagojenosti.

Pričujoča raziskava se nanaša na dežele avstrijske polovice habsburške monarhije, vključno s slovenskimi, v desetletjih pred prvo svetovno vojno. »Krošnjarsko vprašanje« je bilo v Avstriji od srede 19. stoletja predmet političnih razprav in prizadevanj za zakonske preureditve, ki naj bi odpravile zagate tržnega, upravnega, socialnega in fiskalnega značaja. Poleg vsega tega postavlja kitajski primer v ospredje še en pomemben vidik, ki v sočasnih družbenopolitičnih in pravnih razpravah ni prihajal do izraza in ki ostaja tudi v zgodovinopisju nedorečen. To je odnos države in upravnih organov do tujih krošnjarjev, ki so bili tradicionalno aktivni v avstrijskih deželah, čeprav jim krošnjarska zakonodaja tega ni dopuščala. Primer kitajskih krošnjarjev ponuja torej priložnost za preizpraševanje regulativov o položaju tujcev ter o implementaciji pravnega reda in administrativnih praks v odnosu do priseljencev.² Raziskava temelji na skopih (do sedaj zbranih) arhivskih virih in le za spoznanje bolj povednih časopisnih vesteh, ki nudijo prej ko slej indice za obravnavo zgoraj nakazanih vprašanj. Zgodovinski okvir sva izrisala s pomočjo sočasnih socialnogospodarskih raziskav in zakonodajnih besedil o krošnjarstvu, v analizo primera in razpravo specifičnih vidikov pa sva pritegnila historiografsko in drugo znanstveno literaturo o kitajski prisotnosti, krošnjarstvu in mobilnosti.

Krošnjarstvo v Avstriji na prelomu stoletja

Od srede 19. stoletja dalje je trgovina v avstrijski polovici habsburške monarhije beležila znatno rast. Število stacionarnih trgovin oziroma prodajaln je med letoma

2 Avstrija je na začetku 20. stoletja prednjačila med evropskimi državami po izseljevanju. Poznala pa je tudi priseljevanje, saj se je med letoma 1869 in 1910 število prisotnih tujih državljanov povečalo za 184,5 odstotka (z 205.000 na 583.000) ali z 1 na 2 odstotka prebivalstva. – »Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern. Die Ausländer in dem im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern.« *Oesterreichische Statistik*, 2. Band, 2. Heft (Wien, 1913), 6*.

1862 in 1891 poskočilo s 157.000 na 310.000.³ Zahvaljujoč vse večji, raznoliki in cenejši proizvodnji blaga, razvoju prometnih povezav in nižjim stroškov prevoza, je trgovska mreža v mestih in na deželi povečala ponudbo in olajšala dostop prebivalstva do dobrin. Ta proces je krčil tradicionalne trge krošnjarstvu in postavljaj pod vprašaj samo funkcijo popotne trgovine. Vendar se krošnjarstvo pred ekspanzijo stacionarne trgovine ni umaknilo in se je nekaj desetletij celo krepilo. Med letoma 1861 in 1881 se je število koncesioniranih krošnjarjev v avstrijskih deželah povečalo z 12.800 na skoraj 23.000 in na koncu stoletja jih je bilo, kljub postopnemu upadanju zaradi administrativnih restrikcij, še vedno 17.000. Dejansko število je bilo vseskozi občutno večje, saj so mnogi delovali na tujem in uhajali domači statistiki, še več pa je bilo takih, ki so poslovali brez dovoljenj. Tem je treba dodati številne krošnjarje, ki so prihajali z ogrskega dela monarhije, iz Bosne in Hercegovine ter Italije.⁴

Porast krošnjarstva v času ekspanzije stacionarne trgovine je povezan s številnimi dejavniki. Po eni strani s potrebami podeželskega prebivalstva po dodatnih oziroma dopolnilnih virih dohodka, po drugi s priložnostmi, ki so jih ponujali povečana povpraševanje in razpoložljivost blaga ter možnost širitve krošnjarskega delokroga zaradi prometnih zvez. O tem govori tudi statistika, ki opozarja, kako se razširjenost krošnjarstva po avstrijskih deželah ni skladala z obsegom prebivalstva, prav tako ni bila nujno sorazmerna s številom stacionarnih trgovin. Povezana je bila prej z gospodarskimi razmerami in potrošniškimi zmogljivostmi oziroma povpraševanjem, kar se odraža v razmerju med trgovinami, izdanimi licencami in prisotnimi krošnjarji v posameznih deželah (Tabela 1). Lep primer je Kranjska, ki je bila predzadnja med deželami po številu trgovskih prodajaln v razmerju s številom prebivalstva (57 na 10.000 prebivalcev), a prva po izdanih krošnjarskih dovoljenjih (26,4 na 10.000 prebivalcev). Po krošnjarih, prisotnih v deželi, pa je ob popisu prebivalstva leta 1891 zasedala spet zadnja mesta (s komaj dobro desetino v primerjavi s številom izdanih licenc), saj je velika večina kranjskih krošnjarjev trgovala drugod po državi in v tujini. Tirolska in Predarlška sta bili za Kranjsko drugi po izdanih krošnjarskih licencah (20,9 na 10.000 prebivalcev), vendar je bilo število prisotnih krošnjarjev enako polovici izdanih licenc, kljub temu da sta bili deželi bolj opremljeni tudi s stacionarnimi trgovinami (95 na vsakih 10.000 prebivalcev). V Spodnji Avstriji, ki je zaradi Dunaja daleč prednjačila po gostoti stalnih trgovskih obratov (260 na 10.000 prebivalcev), so ob popisu našteali skoraj 40 odstotkov prisotnih krošnjarjev več, kot je bilo koncesioniranih krošnjarjev iz te dežele. Na Češkem (136 trgovin na 10.000 prebivalcev) pa je bilo ob ljudskem štetju prisotnih skoraj 40 odstotkov manj krošnjarjev, kot je bilo deželnim prebivalcem izdanih krošnjarskih dovoljenj. Upoštevati je treba, da je bilo v številnih deželah prisotnih znatno več tujih krošnjarjev, kot je bilo izkazanih, predvsem tistih iz ogrske polovice monarhije,⁵ ker je bilo tam v večini mest krošnjarjenje prepovedano in so se

3 Eugen Peter Schwiedland, *Die Hausierfrage in Osterreich* (Leipzig: Dunker & Humblod, 1899), XXXIII.

4 Ibidem, XXXIV.

5 Na Dunaju je v letih 1881–1885, po statistiki licenc, delovalo okrog 1500 krošnjarjev, med katerimi je bila dobra četrtina ogrskih državljanov. Kranjski krošnjarji so z desetimi odstotki zasedali peto mesto za kramarji iz Galicije, Češke in Moravske ter Šlezije. – *Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien* (Wien: Magistrat der Stadt Wien, 1885), 278.

zato krošnjarnji podajali kramarit v Avstrijo. Ljudska štetja pa so jih zaradi gibljivosti le delno zaznala in zabeležila.⁶

Tabela 1: Število stacionarnih trgovin, izdanih krošnjarnjskih licenc in prisotnih krošnjarnjev v izbranih deželah⁷

Dežela	Stacionarnih trgovin		Krošnjarnjskih licenc		Prisotnih krošnjarnjev	
	št.	na 10 t. preb.	št.	na 10 t. preb.	št.	% licenc
Kranjska	2854	57	1320	26,4	171	13
Tirolska in Predarlška	8832	95	1847	20,9	911	49,3
Spodnja Avstrija	69264	260	2665	10	3689	138,4
Češka	79563	136	6909	22,8	4328	62,6

Rast krošnjarnstva je bila tesno povezana tudi s krošnjarnjskim patentom iz leta 1852, ki je sprostil nekatere omejitve, in s spremembo poslovnih vzorcev oziroma prilagajanjem interesom proizvajalcev blaga ter stacionarne trgovine.⁸ Namesto na svojo roko in račun je namreč vse več krošnjarnjev delovalo v okviru proizvodnih ali trgovskih sistemov, ki so se ponudbe od vrat do vrat posluževali za optimizacijo svojih poslov. Krošnjarnji so trgovali kot prekupčevalci ali kot vmesni prodajalci za proizvodne tvrdke ali trgovske firme, pogosto za plačilo ali v odvisnem delovnem razmerju. Včasih so samo zbirali naročila.⁹ Številni so krošnjarnjili v okviru zadrug oziroma kompanij ali kot uslužbenci krošnjarnjskih podjetnikov. Podobno je veljalo za tiste, ki so razpečevali obrtne proizvode iz svojih izvornih krajev.

Primerno raznoliki so bili časi in geografske razdalje poslovanja. Klasični krošnjarnji so opisovali dolge razdalje in zahvaljujoč prometnim povezavam širili ponudbo na nova območja. Če je šlo za dopolnilno dejavnost, so kot po tradiciji krošnjarnjili sezonsko, v zimskih, za kmetijstvo delovno manj obremenjenih mesecih. Poklicni krošnjarnji pa so bili na poti vseskozi, k svojim družinam v izvorne kraje so se vračali ob letnih kmečkih opravilih ali po daljših, včasih večletnih krožnih poteh. Številni so poklicno domovali v pomembnejših mestih ali trgih, da so lažje pokrivali prodajna območja. Krošnjarnji v odvisnem delovnem razmerju v službi trgovskih hiš pa so bili usmerjeni v lokalni promet in so se kvečjemu podajali na dnevne poti.¹⁰

Stališča do krošnjarnstva so bila deljena in dejavnost oziroma institut sta bila vse-skozi v središču družbenih in političnih debat. Trgovske in obrtne zbornice številnih dežel in predvsem mali trgovci so krošnjarnstvu nasprotovali in krošnjarnjem očitali

6 Schwiedland, *Die Hausierfrage*, XXXVI.

7 Ibid., XXXV–XXXVII.

8 Gregor Ritter von Thaa, *Das Hausierwesen in Oesterreich* (Wien: Manz'sche k.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1884), 10–12.

9 Schwiedland, *Die Hausierfrage*, XLI–XLII.

10 Ibid., XLII.

nelojalno konkurenco. Politiki in interesne skupine so vlagali parlamentarne interpelacije, zahtevali zakonske restrikcije ali celo prepoved popotne trgovine. Protestirali so zoper davčne neenakosti med stacionarno in popotno trgovino, konkurenčne prednosti zadnje zaradi pomanjkljivega nadzora nad kakovostjo blaga in preobilne prodajne marže.¹¹ Drugi v krošnjarstvu niso zaznavali realne gospodarske nevarnosti, opozarjali so na vlogo krošnjarstva kot socialnega amortizerja in oblike pomoči za revnejše sloje prebivalstva. Nekatere strokovne študije so poudarjale koristi, ki so jih od popotne trgovine imele proizvodne dejavnosti, trgovske hiše in potrošniki, ter zahtevam po odpravi krošnjarstva očitale ideološko naravnost. Poudarjale so pomen krošnjarske trgovine tudi za državno blagajno, v katero se je v obliki krošnjarin stekal lep denar.¹² Od osemdesetih let dalje si je država vsekakor na razne načine prizadevala omejevati krošnjarstvo, pri čemer pa se je srečevala s številnimi tehničnimi, pravnimi in administrativnimi zaprekami.¹³

Zgodnje kitajske priselitve v Evropo in kitajski krošnjarji v Avstriji

Čeprav je bilo krošnjarstvo tako razširjen pojav, je vedenje o krošnjarih, ki so prihajali z drugih celin, zelo omejeno. Drobce poročil o kitajskih krošnjarih najdemo večinoma v literaturi raziskovalcev, ki se ukvarjajo z zgodovino kitajskih migracij.¹⁴ Ti namreč poročajo o zelo mobilnih posameznikih in skupinah, za katere so bili bolj kot kakšna pripadnost tej ali oni razvijajoči se »kitajski četrti« značilni nenehno spreminjanje lokacij in s tem povezane družbeno marginalne ekonomske aktivnosti – krošnjarjenje, cirkuške točke in prosjačenje.

Njihovo prisotnost je omogočil hiter razvoj transportne infrastrukture na začetku 20. stoletja. Predvsem prekoceanska plovba in izgradnja npr. Transsibirske železnice sta skupaj z ekspanzijo kapitalističnih odnosov in kolonialnega izčrpavanja Kitajske povzročili izseljevanje poceni delovne sile iz Kitajske v jugovzhodno Azijo, ZDA in Kanado.¹⁵ Priseljevanje iz Kitajske v Evropo je bilo v tem obdobju neprimerljivo bolj omejeno, saj so se priseljevale le specifične skupine in posamezniki, povezani s točno določenimi aktivnostmi.

11 Wilhelm Berger, »Das neue Hausiergesetz,« *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung* 17 (1907): 302–22.

12 *Untersuchungen über die Lage des Hausiergewerbes in Österreich* (Leipzig: Duncker & Humblot, 1899). Arnold Raesch, *Soll der Hausierhandel abgeschafft werden?* (Wien: Verlag von R. Löwit, 1897).

13 Schwiedland, *Die Hausierfrage*, XXIX.

14 Mette Thuno, »Chinese Emigration to Europe: Combining European and Chinese Sources,« *Revue européenne des migrations internationales* 12, št. 2 (1996): 275–96. Minghuan Li, *Ouzhou Huaqiao Huaren shi* (Beijing: Zhongguo huaqiao chubanshe, 2002). Daniele Brigadoi Cologna, *L'immigrazione cinese nell'Italia fascista. Tesi di dottorato* (Roma: Università degli studi di Roma – 'La Sapienza', 2017). Yu Sion Live, *Chinois de France: un siècle de présence(s), de 1900 à nos jours* (Paris: Editions Mémoire Collective, 1994).

15 Erika Lee, *At America's gates: Chinese immigration during the exclusion era, 1882–1943* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2003). Jonathan H. X. Lee, *Chinese Americans: The History and Culture of a People* (New York: Bloomsbury Academic, 2015).

Med prvimi so v drugi polovici 19. stoletja prišli tisti, ki so jih najemali evropski ladjarji za opravljanje najtežjih in najmanj cenjenih del na prekoceanskih voznjah, npr. kurjači in pralci perila. Ti so tudi oblikovali prve zgoščene naselitve v velikih evropskih pristaniških mestih, kot so Liverpool, Rotterdam, Hamburg, Marseille idr.,¹⁶ ki so postale med lokalnim prebivalstvom znane kot kitajske četrti ali ulice (angl.: Chinatown, nem.: Chinesenviertel, niz.: Chineezenvijk).¹⁷ Kitajske pomorske delavce je zaposloval tudi avstrijski pomorski prevoznik Avstrijski Lloyd, prisotnost kitajskih pomorcev v Trstu pa je izpričana v lokalni publicistiki in znanstveni literaturi.¹⁸ Pomorcem so se v začetku 20. stoletja pridružili kitajski študenti, ki jih je na študij v tujino pošiljala nova kitajska republikanska oblast, ki je sledila propadu dinastije Qing in s tem kitajskega cesarstva. Čeprav so bile med priljubljenimi destinacijami predvsem akademske inštitucije iz Velike Britanije, Nemčije in Francije, so se nekateri vpisali tudi na Univerzo na Dunaju. Prav ti so pogosto delovali kot tolmači med kitajskimi krošnjarji in avstrijskimi oblastmi.¹⁹

Medtem ko je v omenjenih primerih šlo za nekakšne organizirane oblike priseljevanja, so v začetku 20. stoletja v Avstro-Ogrsko in druge evropske dežele prihajale skupine, ki niso bile povezane z najemanjem delovne sile ali študijem. Te so se v manjših ali večjih skupinah, včasih pa tudi zgolj kot posamezniki, premikale po evropski celini in se preživljale s krošnjarjenjem drobnih izdelkov – sprva prinesenih iz Kitajske, kasneje pa dobavljenih iz sosednjih dežel ali drugih delov cesarstva – ali pa z uprizarjanjem raznih uličnih predstav, zdravilstvom, izdelavo papirnih izdelkov in prosjačenjem. O njihovi prisotnosti poročajo časopisni zapisi tistega časa, drug pomemben vir pa so policijska poročila o nedovoljenem krošnjarjenju in drugih prekrških.

Prvo takšno poročilo izvira z Dunaja, kjer lokalni časopis omenja tri mlade kitajske krošnjarje, »nenavadno opravljene« (nosili so značilno »mandžujsko kitko« in tunike), s prav tako nenavadno opremo (posebnimi vrstami košar), ki so na ulici mimoidočim ponujali drobne slonokoščene izdelke ali izdelke iz poldragega kamna za dekoracijo doma.²⁰ To poročilo ni osamljeno; le nekaj mesecev kasneje so tudi ljubljanski policisti zabeležili dva krošnjarja iz »Šanghaja«, ki sta z drobnimi izdelki po lastnih besedah krošnjarila že v Zagrebu in Brnu in so jima to potem dovolili tudi v Ljubljani.²¹ V naslednjih letih se časopisna in policijska poročila kar množijo; kitajski

16 Gregor Benton, »The Chinese in Europe: Origin and transformations,« *Religion and Christianity in today's China* 1 (2011): 62.

17 David Parker, »Chinese People in Britain: Histories, Futures and Identities,« v: Gregor Benton in Frank Pieke, ur., *The Chinese in Europe* (London: Palgrave Macmillan, 1998). Lars Amenda, »'Chinese quarters'. Maritime labor, Chinese migration, and local imagination in Rotterdam and Hamburg 1900–1950,« v: Vanessa Künnemann in Ruth Mayer, ur., *Chinatowns in a Transnational World* (Abingdon: Routledge, 2011).

18 Lino Carpinteri in Mariano Faraguna, *Prima della prima guerra* (Trieste: Mgs Press, 1970). Lino Carpinteri in Mariano Faraguna, *Povero nostro Franz. Maldobrie degli Anni Trenta* (Trieste: Mgs Press, 1976). Daniele Brigadoi Cologna, »Marittimi e venditori ambulanti cinesi nei porti giuliani, istriani e dalmati nella prima metà del Novecento,« v: Elisa Bianco et al., ur., *Flumen Fiume Rijeka Crocevia interculturale d'Europa* (Milano: Ledizioni, 2021).

19 Kim Kwok, »Chinese migration and settlement in Austria,« *Vienna Journal of East Asian Studies* 4 (2013): 27–49.

20 »Chinesische Hausierer in Wien,« *Innsbrucher Nachrichten*, 15. 4. 1905, 19.

21 Alenka Kačičnik, »Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901–1914,« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 35, št. 3 (1978): 196.

krošnjariji so obiskovali tako večje kot manjše kraje širom cesarstva – od Trsta,²² Linza²³ in Prage²⁴ do Lambacha,²⁵ Bad Gasteina,²⁶ Čeških Budjejevic²⁷ in Sežane.²⁸

Viri navajajo, da naj bi ti v Evropo po večini, ne pa izključno,²⁹ vstopili skozi eno izmed pristanišč in se potem premikali skozi evropske države. Eno izmed poročil opisuje pogovor s šestimi kitajskimi krošnjariji, ki naj bi v Evropo prišli po dvomesečnem potovanju z ladjo, ki je pristala v Trstu. Potem ko so se znašli na Dunaju, naj bi imeli načrte potovati naprej v Prago, Dresden in Berlin ter naprej do Hamburga, kjer bi se vkrkali na ladjo in se vrnili domov.³⁰ Kljub pridržkom o točnosti časopisnih poročil, ki so najverjetneje temeljila na zelo okrnjeni komunikaciji s krošnjariji, pa tezo o izraziti mobilnosti, kjer je ključno vlogo odigrala prometna infrastruktura, predvsem pristanišča in železnice, podpirajo tudi druga časopisna in celo policijska poročila.³¹

Prehajanje državnih meja v Evropi kitajskim krošnjarijem očitno ni predstavljalo večjih težav, pogosto pa so jih v drugo državo potisnili obmejni organi. Po poročanju enega izmed dunajskih tednikov je kitajski krošnjarij Chei Ling na Dunaj, ki je postal njegov stalni dom, prispel po naključju, ki so ga »zakrivili« policijski organi s pogostimi deportacijami čez mejo: potem ko je prispel v Genovo, so ga italijanski policisti deportirali v Francijo, francoski pa potem v Švico. Iz Švice je prispel do Nemčije, kjer so ga državni organi ponovno deportirali v Avstrijo, tam pa je potem našel zatočišče na Dunaju.³² Policijska poročila z območja Ljubljane razkrijejo nekaj več podatkov o tem, kako so policijski organi pristopali do »tujih« krošnjarijev. Najpogostejši razlog za aretacijo je bilo »krošnjarijenje brez dovoljenja«, kitajski krošnjariji pa so bili ustavljeni na ljubljanskih glavnih ulicah: pred hotelom Slon, v okolici železniške postaje in podobno.³³ Policijski organi so te obiskovalce popisali in pregledali njihovo robo, ki so jo najpogosteje tudi zasegli. Komunikacija je bila ponavljajoča se težava; nekateri stražniki so to eksplicitno zapisali,³⁴ nekateri pa so zaradi tega pridržane kar izpustili, sledeč »dosedanji praksi«.³⁵ Prav vsi so morali plačati finančno kazen,³⁶ nakar so jih pospremili na vlak in se prepričali, da so zapustili območje Ljubljane.³⁷ Eden izmed

22 AGTs, Magistrato Civico (MC), Sezione I, f. 988/1909; AGTs, MC, Sezione I, f. 1416/1914.

23 »Chinesische Hausierer,« *Linzer Tages-Post*, 19. 3. 1913, 6.

24 »Die Jagd auf Chinesische Hausierer,« *Prager Tagblatt*, 22. 2. 1913, 4.

25 »Lambach, 22. Juli (Ein Chinese verhaftet),« *Salzkammergut-Zeitung*, 27. 7. 1913, 7.

26 »Chinesisches aus Badgastein,« *Volkfreund*, 25. 7. 1908, 3.

27 »Die Jagd auf Chinesische Hausierer,« *Prager Tagblatt*, 22. 2. 1913, 4.

28 AGTs, MC, Sezione I, f. 1416/1914.

29 Nekateri viri, vključno s kitajskimi, navajajo, da naj bi kitajski krošnjariji v Evropo prišli po kopenski poti čez Sibirijo, sledeč transibirski železnici, kjer naj bi vsaj dele poti prepešali. – Thunø, »Chinese Emigration to Europe,« 281.

30 »Chinesische Hausierer in Wien,« *Illustrierte Zeitung*, 23. 4. 1905, 30.

31 »Ein Wiener Chinesenkind,« *Gerechtigkeit*, 27. 1. 1938, 9. Daniele Brigadoi Cologna Marittimi e venditori ambulanti cinesi nei porti giuliani, istriani e dalmati nella prima metà del Novecento,« v: Elisa Bianco, Paola Bocale, Daniele Brigadoi Cologna in Lino Panzeri, ur., *Flumen Fiume Rijeka Crocevia interculturale d'Europa* (Milano: Ledizioni, 2021).

32 »Ein Wiener Chinesenkind,« *Gerechtigkeit*, 27. 1. 1938, 9.

33 SI ZAL, 489, f. 1774, fol. 134, 135, 136, 137.

34 Ibid., fol. 219.

35 Ibid., fol. 213.

36 Ibid., fol. 134, 136.

37 Ibid., fol. 213, 214.

zapisov ljubljanskih stražnikov se je glasil takole: »Dne 5. aprila ob pol desetih zvečer krošnjarij je Tson Tse Lien [...] z umetnimi kipi v kavarni pri Slonu od mize do mize.«³⁸ Tsona so privedli v osrednjo stražarnico v Ljubljani, kjer je bil obtožen prodaje blaga po kavarnah. Prestopek je priznal in takoj plačal pet kron globe, v izogib dvanajstim uram zapora. Dodana je še opomba, da je mislil, da dovoljenja ne potrebuje, ker je tako prodajal tudi v drugih mestih.

Čeprav je bil glavni razlog za policijsko pridržanje kitajskih krošnjarjev krošnjarjenje brez dovolilnice, pa so v nekaterih primerih Kitajci neovirano potovali in krošnjarili po Avstro-Ogrski s pomočjo poverilnih pisem, ki jih je izdala kitajska ambasada. Že omenjena kitajska krošnjarja v Ljubljani leta 1905, ki sta predhodno krošnjarila v Zagrebu in Brnu, sta bila opremljena s priporočilom kitajske ambasade na Dunaju, zaradi katerega, se zdi, so jima dovolili krošnjarjenje tudi v Ljubljani.³⁹ V kasnejših letih je še kar nekaj poročil o Kitajcih s priporočili kitajske ambasade, ki so potrjevala kitajsko nacionalnost krošnjarjev in pozivala k prostemu prehodu ter podpori, vendar pa so v teh primerih policijski ukrepi bili kljub temu izpeljani.⁴⁰

Izhajajoč iz avstrijskih časopisnih člankov, so kitajske krošnjarje postavljali ob bok krošnjarjem, ki so bili videni kot tuji, četudi so prihajali iz delov avstro-ogrskega cesarstva, na primer Bošnjakom, Hrvatom, Madžarom ali celo Kočevarjem.⁴¹ Zaradi tega so se že v istem letu, ko so se Kitajci s svojo robo pojavili na Dunaju, zaskrbljene interesne skupine zavzele za zaščito lokalnih trgovcev pred temi prišleki.⁴² Takšen pritisk na mestno dunajsko oblast je mogoče zaznati tudi kasneje (npr. v letu 1911),⁴³ medtem ko je Nemško-avstrijska trgovska zbornica (*Deutsch-Österreichische Gewerbebund*) na avstrijsko državno gospodarsko ministrstvo naslovila celo memorandum, v katerem je zahtevala ukrepanje na ravni države.⁴⁴ Krošnjarji, ki so sprva ponujali na videz kitajsko robo (različne budistične kipce, črnilnike, obtežilnike, vaze in podobne okrasne predmete), so lahko v svojo obrambo zatrjevali, da s svojim početjem ne ogrožajo lokalnih trgovcev. Kasneje, ko so začeli ponujati tudi robo, ki je izvirala iz Nemčije, Češke ali delov Avstro-Ogrske, pa je njihovo krošnjarjenje postalo bolj problematično. Obenem so se določene skupine ukvarjale z izdelovanjem papirnih rož in pahljač ali pa so uprizarjale različne akrobatske predstave,⁴⁵ medtem ko so otroci pogosto prosjačili, kar so nekateri zaskrbljeni meščani videli kot motenje javnega reda in miru. V enem izmed pisem bralcev avstrijskega časopisa *Illustrierte Kronen-Zeitung* lahko preberemo, da se avtor zavzema, da bi bili ti kitajski prebivalci Dunaja poslani na prisilno delo, njihovi otroci pa v prevzgojni zavod, kjer bi se naučili evropskega reda in čistoče, drugače pa

38 Ibid., fol. 27.

39 Kačičnik, »Poročila ljubljanskih policajev,« 196.

40 »Chinesische Hausierer,« *Linzer Tages-Post*, 21. 3. 1913, 7. »Die Wiener Chinesenkolonie,« *Die Zeit*, 21. 12. 1913, 7.

41 »Chinesische Hausierer in Wien,« *Linzer Tages-Post*, 14. 4. 1905, 3.

42 »Wiener Gemeinderat,« *Wiener Zeitung*, 20. 4. 1905, 9. »Interpellationen,« *Das Vaterland*, 29. 4. 1905, 5.

43 »Chinesische Hausierer,« *Illustrierte Kronen-Zeitung*, 9. 2. 1911, 9.

44 »Interpellation des Abgeordneten Dr. von Bachle und Genossen an seine Excellenz Herrn Handelsminister,« v: *Stenografische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reiches*, 164. Sitzung der XXI. Session, 23. 10. 1913.

45 SI ZAL, LJU 489, f. 1774, fol. 220.

naj se vrnejo v »Srednje kraljestvo«, kot je označil Kitajsko.⁴⁶ Zaradi takšnih pritiskov je dunajska policija izvedla tudi več racij v hišah, kjer so bili kitajski krošnjarji nastanjeni. Te so bile pospremljene tudi z novinarskimi zapisi, ki so poudarjali natrpanost in nehigieničnost teh namestitev.⁴⁷ Take racije so se nemalokrat končale z deportacijami, v katere je dunajska oblast želela pritegniti tudi kitajsko ambasado, ki naj bi krila vsaj del stroškov zanje.⁴⁸

Kitajski krošnjarji so tako od leta 1905 naprej postali del krošnjarske srenje avstrijskih dežel. Sprva opremljeni s košarami in kasneje s kovčki, so se premikali od prestolnice do prestolnice, od enega deželnega sedeža do drugega in med turističnimi in drugimi središči. Zaradi izstopajoče podobe so jih vedno opazovali policisti in zaskrbljeni meščani, njihovo gibanje pa so narekovala pridržanja in deportacije.

Značilnosti in protislovja upravljanja krošnjarstva na primeru kitajskih krošnjarjev

Kot sva omenila, primer kitajskih krošnjarjev ponuja paradigmatična izhodišča za razpravo o kompleksnih in pogosto kontroverznih vidikih krošnjarskega vprašanja«, pa tudi za razumevanje upravnih praks in odnosa do tujcev ter mobilnih skupin v cesarski Avstriji. Prihodi iz daljne Kitajske na avstrijska in širša evropska tla so sovpadali z viškom t. i. *laissez faire* migracijskega režima, ki je v imenu pravnega in ekonomskega liberalizma dopuščal relativno neovirano prečkanje večine evropskih in prekomorskih državnih meja.⁴⁹ Za izstop in vstop v avstrijsko državo pa je bil predpisan potni list ali drug enakovreden identifikacijski dokument, ki ga je bil imetnik dolžan pokazati na prošnjo policijskih organov. Ti so ob tem smeli preverjati zmogljivost preživljanja prišlekov, ki so se morali obvezno prijaviti tudi okrajnim upravnim organom.⁵⁰ Pri vsem tem se kot prvo postavlja vprašanje, kako so Kitajci vstopali na državno ozemlje, se na njem zadrževali in po njem tako intenzivno potovali, glede na to, da so le redki

46 »Das Beschwerdebuch – Chinesische Hausierer,« *Illustrierte Kronen-Zeitung*, 29. 12. 1913, 12.

47 »Das Wiener Chinesenquartier,« *Arbeiter Zeitung*, 20. 1. 1914, 20.

48 »Das Ende der Wiener Chinesenkolonie,« *Illustriertes Wiener Extrablatt*, 21. 2. 1914, 6.

49 Andreas Fahrmeir, Olivier Faron in Patrick Weil, ur., *Migration Control in the North Atlantic World: The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution to the Inter-war Period* (New York: Berghan Books, 2003). John Torpey, *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State* (Cambridge: Cambridge university press, 2000).

50 »Kaiserliche Verordnung vom 6. November 1865, betreffend die Auflassung der Passrevisionen und den Grenzen des Reiches,« v: *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich* 116 (1865): 354. Hannelore Burger, »Passwesen und Staatsbürgerschaft,« v: Waltraud Heindl in Edith Saurer, ur., *Grenze und Staat: Paßwesen, Staatsbürgerschaft, Heimatrecht und Fremdenengesetzgebung in der österreichischen Monarchie 1750–1867* (Wien: Böhlau, 2000), 19–24. Andrea Komlosy, »Empowering and control: Conflicting central and regional interests in migration within the Habsburg Monarchy,« v: Andreas Fahrmeir in Olivier Faron, ur., *Migration Control in the North Atlantic World: The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution to the Inter-war Period* (New York: Berghan Books, 2003), 165. Brigitta Bader-Zaar, »Foreigners and the law in nineteenth-century Austria. Judicial concepts and legal rights in the light of the development of citizenship,« v: Andreas Fahrmeir in Olivier Faron, ur., *Migration Control in the North Atlantic World: The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution to the Inter-war Period* (New York: Berghan Books, 2003), 148.

razpolagali z dokumenti matičnih držav, ki so po zakonskih predpisih morali izkazovati osebne podatke, poklic in državno pripadnost.⁵¹ Kot kažejo policijski viri, številni niso imeli nobenih osebnih papirjev, tako da so bile oblasti v težavah pri ugotavljanju njihove istovetnosti in so se morale za identifikacijo zanašati na njihove težko razumljive ustne izjave. Vstop v državo vsekakor ni predstavljal nepremostljivih težav, ker na mejnih prehodih ni bilo sistematičnih pregledov dokumentov. Nekateri prehodi so občasno ostajali celo nevarovani, predvsem pa je bilo mogoče prestopiti mejo na dolgih nezastraženih traktih.⁵² Skrbnejšega nadzora so bili deležni ladijski potniki v pristaniščih, in tu je Kitajcem brez ustreznih potnih dokumentov pretela večja nevarnost zavrnitve. Očitno pa je, da je bil nadzorni sistem ohlapen, da varnostni dispozitivi niso bili kos čezmejnemu prometu in, ne nazadnje, da so policijski organi odstopali od načelnega izvajanja predpisov v dobrobit ekonomskim in drugim čezmejnimi interesom prebivalstva. Ohlapno je delovala tudi kontrola znotraj državnega ozemlja. Kot smo videli, so nekatere Kitajce res aretirali, izgnali ali deportirali. Druge – kot tiste, zajete v Trstu – so pridržali v zaporu, v občinskem zavetišču in pri zasebnih sobodajalcih v pričakovanju, da jim kitajska ambasada priskrbi osebne dokumente. Ena skupina je, ne da bi počakala na dokumente, čez noč nemoteno izginila iz zavetišča. Tretje, ki jim jih ni uspelo legitimirati, so preprosto izpustili in jim dovolili prosto nadaljevanje poti. Skratka, kitajske skupine so zagotovo vzbujale pozornost in bile že zaradi videza deležne nadpovprečnega nadzora, vendar pomanjkanje predpisanih osebnih dokumentov samo na sebi ni bilo vselej zadostni razlog za preganjanje ali izgon.

Drugi pomemben vidik, s katerim je tesno povezan položaj kitajskih prišlekov in ki poudarja protislovja pravnega reda, je krošnjarska dejavnost. V Avstriji je bilo krošnjarstvo strogo normirano in deležno regulativnih popravkov, ki so jih v času narekemale družbenoekonomske razmere in zahteve raznih interesnih skupin. Med osnovami krošnjarskega reda je bila obvezna enoletna krošnjarska licenca, ki so jo lahko pridobili samo vsaj 30 let stari, nekaznovani in moralno ter politično neoporečni avstrijski državljani. Po patentu iz leta 1852 so zanje lahko zaprosili in jo ob zapadlosti obnovili v domovinskem okraju ali v okraju bivanja, kramariti pa so smeli po celotnem državnem ozemlju, razen na prepovedanih krajih, s tem, da so licenco vidirali pri vsakokratnih okrajnih oblasteh.⁵³ Konec šestdesetih let 19. stoletja so napovedovali nov zakon, ki bi dodatno olajšal krošnjarsko dejavnost in odprl avstrijski prostor tujim krošnjarjem. Do te sprostitev, za katero so si močno prizadevale nekatere tuje vlade, predvsem italijanska, pa nikoli ni prišlo zaradi težav pri obdavljevanju tujih krošnjarjev.⁵⁴ Na

51 »Kundmachung des Ministerien des Aeussern, des Innern, des Handels, der Polizei und des Krieges vom 10. Mai 1867 über die dermalen in Kraft bestehenden passpolizeilichen Vorschriften,« v: *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich* 80 (1867): 157.

52 Annemarie Steidl, *On Many Routes. Internal, European, and Transatlantic Migration in the Late Habsburg Empire* (West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2021), 107–13. Aleksej Kalc, Mirjam Milharčič Hladnik in Janja Žitnik Serafin, *Daring dreams of the future. Slovenian mass migration 1870–1945* (Berlin: Peter Lang Verlag, 2024), 140–41.

53 »Kaiserliches Patent vom 4. September 1852, gültig für das gesammte Kaiserreich, mit Ausschluß der Militärgränze, wodurch ein neues Gesetz über den Hausierhandel erlassen wird,« v: *Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* 252 (1852): 1103–08.

54 Thaa, *Das Hausierwesen*, 12–13. Schwiedland, *Die Hausierfrage in Oesterreich*, XXVII.

ozemlju Cislajtanije je bilo krošnjarjem iz ogrskega dela monarhije in tistim iz Bosne in Hercegovine, s katerima je Avstrija imela recipročni davčni dogovor, sicer dovoljeno krošnjariti pod enakimi pogoji in predpisi kot domačim podanikom.⁵⁵

Krošnjarski pravni red je vseboval še druge omejitve in predpise o načinih opravljanja dejavnosti. Praksa pa je od tega močno odstopala, k čemur so prispevale same oblasti zaradi samovoljnih interpretacij, specifičnih interesov, nevednosti in namenoma popustljivega izvajanja predpisov.⁵⁶ Tako so mnogi krošnjarili z uvoženimi artikli namesto z izključno avstrijskimi, kršili predpise o dostavljanju krame do kupcev (z vozovi in tovarno živino namesto s prenašanjem), zaposlovali pomočnike, obiskovali stranke ob zapovedanih praznikih, delovali v krajih in tam, kjer je bilo krošnjarjenje prepovedano, razpečevali proizvode, vezane na posebne licence ali varnostne predpise, ponujali artikle dvomljive kakovosti itd.⁵⁷ Okrajna in nižja oblastva pa so red kršila tako, da so izdajale licence osebam brez predpisanih pogojev, pogosto tudi tujim državljanom.⁵⁸ Dopuščala ali celo podeljevala so licence v okrajih, kjer krošnjarjenje ni bilo dovoljeno, in seveda tolerirala krošnjarjenje brez licence.⁵⁹ Okrajne oblasti so, navkljub opozorilom centralnih organov, pogosto tako ravnale namenoma, da bi revnejšim prebivalcem olajšale prežitek in proaktivno omejevale socialni pritisk na javne blagajne. Zaradi vsega tega so od osemdesetih let 19. stoletja centralne oblasti z zaostrovanjem pogojev težile k postopnemu omejevanju krošnjarstva, odmevale pa so tudi zahteve o njegovi ukinitvi.⁶⁰

Kitajski krošnjarji so se skupaj z drugimi tujimi in številnimi avstrijskimi kramarji gibali ter opravljali svoje dejavnosti v teh sivih pravnih in administrativnih medprostorih. Med do danes dokumentiranimi primeri ni takšnih, kjer bi delovali s protizakonito izdano avstrijsko krošnjarsko licenco. Kot smo videli, pa jih je več imelo priporočila kitajskega veleposlaništva. Ta praksa je bila razširjena tudi med kramarji iz Italije, opremljenimi z uradnimi potnimi listi, ki so vsebovali prošnjo, naj se imetniku omogoči prehod (čez mejo in ozemlje) in naj se mu pomaga, če bi bilo treba. Poleg osebnih podatkov in držav, za katere so bili izdani, so kot poklic navajali krošnjarstvo in včasih blago, s katerim je imetnik prekupčeval. Očitno je, da so s takimi identifikacijskimi dokumenti lahko tuji krošnjarji dobro shajali, saj so jim zagotavljali legalni postanek na avstrijskih tleh.⁶¹ Bili pa so dovolj dvoumni, da so neuke ali prizanesljive krajevne oblasti navedeni poklic, in torej vir preživetja, interpretirale kot predpisani pogoj za zadrževanje v državi in tako imetnikom dopuščale krošnjarjenje. Dodatna zmeda je nastajala, ker so krajevne uprave regulirale opravljanje določenih dejavnosti, sklicujoč se na obrtni, ne na krošnjarski red. Do tega je prihajalo tudi *per consuetudinem*,

55 *Das Hausierwesen in Wien* (Wien: Verlag des Vereines der Wiener Papier- und Schreibwaren-Interessenten, 1885), 5. Thaa, *Das Hausierwesen*, 29.

56 Schwiedland, *Die Hausierfrage in Osterreich*, XXVII.

57 *Ibid.*, LIX.

58 Thaa, *Das Hausierwesen*, 69.

59 Schwiedland, *Die Hausierfrage in Osterreich*, XXXIV.

60 *Ibid.*, XXIX. Thaa, *Das Hausierwesen*, 19.

61 To velja predvsem za kramarje iz Italije, ker jim je avstrijsko notranje ministrstvo leta 1874 dovolilo obiskovati sejme. – Thaa, *Das Hausierwesen*, 28.

saj so krošnjarje na območjih njihovega običajnega udejstvovanja poznali in sprejemali kot domače ljudi. Zavajajoči so bili tudi razni meddržavni trgovinski in prometni dogovori, ki so jih lokalne administracije razumele kot odprtje prostora krošnjarjem iz dotične države. Italijanska zastopstva so, sklicujoč se na take dogovore, italijanskim državljanom celo izdajala eksplicitna dovoljenja za krošnjarjenje v Avstriji. Avstrijsko notranje ministrstvo je moralo zato pojasnjevati, da so taka dovolila brezpredmetna in da dogovori ne spreminjajo krošnjarskega reda.⁶²

Drugače je bilo, če so kramarji postali sporni v konkurenčnem pogledu. Do aretacij in pregonov tujih in domačih ilegalnih krošnjarjev je namreč najpogosteje prihajalo zaradi ovadb in protestov stacionarnih trgovcev in predvsem legalnih krošnjarjev.⁶³ Takrat je prišel na dan njihov nelegalni položaj in sledili so predpisani ukrepi. V teh primerih ni manjkalo posegov npr. italijanskih oblasti v bran kaznovanim podanikom in pozivov, naj krošnjarje iz Italije regularizirajo, kar so avstrijske oblasti vselej zavračale.⁶⁴ Kitajski krošnjarji, najsibo z osebnimi legitimacijami ali brez, so bili vsekakor v slabšem položaju. Za razliko od italijanskih, hrvaških in bosanskih, ki so veljali za tradicionalne tujce, so se pojavili na novo in v kulturno še tako pisani družini, kakršna je bila krošnjarska, niso mogli ne izstopati in vzbujati skrbi. To se kaže v odzivih javnosti, trgovskih ustanov in političnih sredin, ki jih je najprej vznemirjala kulturna drugačnost, nato gospodarska konkurenca in nazadnje še življenjski slog, s katerim naj bi kitajski priseljenci ogrožali javni red.⁶⁵

Sicer so bili krošnjarji nasploh v dokaj dvoumnem položaju, ker je do krošnjarstva veljal zelo različen odnos. Ene dežele in trgovske ter obrtne zbornice so mu bile naklonjene, druge so ga tolerirale, tretje so se mu bolj ali manj odločno upirale. Gospodarski in nekateri politični krogi na Kranjskem so krošnjarstvu nasprotovali z motivacijo, da so se prebivalci s to dejavnostjo ukvarjali »bolj iz navade kot iz potrebe« in se izneverjali kmetijstvu kot temelju deželne ekonomije.⁶⁶ Potreba pa je bila ena od osrednjih točk razhajanj, ker je bilo krošnjarjenje pogosto vir osnovnega preživetja in se je v najrevnejših oblikah spogledovalo z beračenjem. To je bila srž konflikta med centralnimi oblastmi in vsemi tistimi, ki so zahtevali striktno implementacijo krošnjarskega reda, ter krajevnimi upravami, ki so v krošnjarstvu videle instrument za lajšanje revščine in socialne stiske. Prav Kitajci (a ne samo oni) so bili izrazit primer življenja na meji med sicer nelegalno, a delno tolerirano trgovsko dejavnostjo, pridobivanjem zaslužka z nekakšnimi cestnimi predstavami in prosjačenjem za miloščino. Tako so se policijske

62 Ibid., 29, 69. »Verordnung des Ministers des Innern vom 3. September 1870, Zahl 13097, betreffend die Ungiltigkeit der vom italienischen General-Consulate in Wien ausgestellten Hausierpässe für Italiener in Österreich,« *Osterreichische Zeitschrift für Verwaltung* 46 (17. November 1870): 184.

63 Schwiedland, *Die Hausierfrage in Osterreich*, XXIX.

64 Thaa, *Das Hausierwesen*, 28.

65 »Interpellation des Abgeordneten Dr. von Bachle und Genossen an seine Excellenz Herrn Handelsminister,« v: *Stenografische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reiches*. 164. Sitzung der XXI. Session (23. Oktober 1913). »Die Chineser,« v: Michael John in Albert Lichtblau, ur., *Schmelztiegel Wien – einst und jetzt. Zur Geschichte und Gegenwart von Zuwanderung und Minderheiten. Aufsätze, Quellen, Kommentare* (Wien, Köln: Böhlau, 1990), 61.

66 Thaa, *Das Hausierwesen*, 13. Marjan Drnovšek, »Podoba kočevskih in belokranjskih krošnjarjev v očeh javnosti do začetka 20. stoletja,« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 55, št. 3 (2007): 394–98.

oblasti na proteste in pritiske javnosti zoper kitajske skupine odzivale prej z racijami po stanovanjih in pregoni zaradi nehigienskih bivalnih razmer kot zaradi kršenja krošnjarskega reda.

Pomemben predsodek v odnosu do krošjarjev, posebej kitajskih, pa je bila njihova mobilnost. V liberalnem družbenem sistemu, ki je svobodo gibanja priznaval kot temeljno človekovo pravico in promoviral množične selitve prebivalstva, premikanje samo po sebi ni bilo problematično. Sporna je bila, podobno kot v preteklosti, mobilnost kot način življenja, ker se nikakor ni skladala z družbenokulturnim idealom in državoupravnim konceptom ustaljenega prebivalstva. Mobilnost je bila kot temeljna sestavina gospodarske strategije hkrati družbena praksa, ki je lahko postavila v dvom krošjarjevo domovinstvo in torej upravno pristojnost, na kateri je temeljil državoupravni sistem in je bila osnova za upravljanje pravic in dolžnosti. Od osemdesetih let 19. stoletja dalje si je zato država z zaostrovanjem kriterijev za pridobitev krošnjarskih licenc in uvajanjem strožjih pravil o načinu poslovanja krošjarjev prizadevala tudi za njihovo sedentarizacijo in pobijanje nomadizma kot elementa javnega nereda.⁶⁷

Kitajski krošjarji so v tem pogledu še posebej izstopali. Problematici so bili že kot tujci brez papirjev ali z dvoumnimi dokumenti za vstop, bivanje in gospodarsko udejstvovanje na avstrijskem ozemlju. V Evropo se niso podali v skladu z vnaprej določenimi destinacijami in nameni ustalitve, temveč so se premikali in usmerjali v odvisnosti od trgovskih in drugih dejavnikov. Njihov mobilni način življenja in itinerarije so sproti oblikovale, ob ilegalnem položaju, tržna trgovska logika in okoliščine, ki so jih postavljali pravne ovire, prometne povezave, soočanja z varnostnimi organi in od kraja do kraja ter v času spreminjajoč se odnos političnih oblasti in javnosti. Temeljil je na fleksibilnem pojmovanju tako fizičnih kot administrativnih mej, na sposobnosti prilagajanja, gibljivosti kot življenjske prakse in na drugačni percepciji prostora, kot ga je udejanjal avstrijski in širši evropski družbeni ter administrativni sistem.

Zaključek

Kitajski priseljenci so predstavljali neznamenit delež vse večjega števila tujih državljanov, ki so na začetku 20. stoletja živeli v Avstriji. Njihova prisotnost pa je s študijskega vidika vse prej kot zanemarljiva, saj razkriva zagate in nedoslednosti politike ter avstrijskega upravnega sistema v odnosu do tujcev, do posebnih družbenih skupin, kakršno so tvorili krošjarji, in do krošjarstva kot specifične oblike trgovine. Primer kitajskih krošjarjev potrjuje propustnost državnih mej mimo predpisanih norm o vstopu na državno ozemlje. Videli smo, da so kitajski državljani prihajali v avstrijske dežele in se v njih zadrževali pogosto brez dokumentov, ki bi dokazovali njihovo državno pripadnost in osebno identiteto. Varnostni in upravni organi so te primere obravnavali na različne načine, ki kažejo na diskrecionalno implementacijo in najbrž različno poznavanje

67 Toni Pescosta, »Fahrende und Staat. Am Fallbeispiel der Oberinntaler Karnner,« *Geschichte und Region / Storia e Regione* 15, št. 1 (2006): 91–106.

oziroma interpretacijo pravnega reda. Ene so pridržali, dokler niso s podporo kitajskega poslaništva legalizirali svojega statusa, druge so odgnali ali deportirali, tretjim so povsem prizanesli in jim dovolili prosto gibanje.

Te odločitve so bile povezane s številnimi drugimi dejavniki in pogoji, ki so jih bili priseljenci dolžni izkazovati. Tak pogoj je bila sposobnost samopreživljanja, ki je bila pri kitajskih krošnjarih v načelu sporna, ker je avstrijski pravni red dovoljeval popotno trgovino samo avstrijskim državljanom. Očitno pa so oblasti marsikje in v določenih okoliščinah dopuščale krošnjarjenje tudi tujcem. Tako so kitajski krošnjari potovali po državi, dokler jih niso policijski organi kje zadržali, jim odvzeli kramo in jih oglobili zaradi kršenja krošnjarskega reda. To se je lahko zgodilo tudi tistim, ki so razpolagali z uradnimi potnimi dokumenti in priporočili kitajskega poslaništva na Dunaju. Te izkaze je ponekod policija priznavala in imetnikom dovoljevala krošnjarjenje, drugod pa zavračala in kazensko postopala proti njim. Podobno so oboje, imetnike osebnih dokumentov in tiste brez njih, lahko doleteli priprtja in odgoni ali pa izpustitve oziroma oprostitev. Včasih so na odločitve oblasti bolj kot nelegalni status in krošnjarska zakonodaja vplivale kršitve javnega reda, na primer beračenje, postopanje in nespoštovanje higienskih norm, ali pa nelojalna konkurenca, ovadbe domačih krošnjarjev in pritiski javnosti. Aretacije, pridržanja in deportacije kitajskih krošnjarjev, ki so se pogosto pomikali v skupinah in s celimi družinami, so pogojevali tudi stroški za njihovo vzdrževanje in odpravljanje, ki so bremenili blagajne krajevnih uprav in terjali naporene postopke za iztrženje povračil pri kitajskem poslaništvu. Zaradi tega ali pa zato, ker se jim ni dalo ukvarjati s tako nenavadnimi inozemci, so jih v nekaterih okrajnih glavarstvih preprosto odgnali in jih pospremili do meje pristojnega območja. Prisotnost kitajskih krošnjarjev na avstrijskih tleh je bila skratka zaznamovana s permanentno pravno in gospodarsko negotovostjo. Problematična pa je bila tudi s stališča oblasti, od centralnih ravni do najnižjih krajevnih uprav, ki jih je zgodovinski moment soočal z vprašanjem priseljencev iz drugih držav in zahteval iskanje ustreznih kompromisov med uveljavljanjem v marsičem dvoumnega pravnega reda, usklajevanjem gospodarskih in družbenih interesov ter priznavanjem osnovnih potreb domačega in tujega prebivalstva.

Primer kitajskih krošnjarjev se je pri tem dotikal samega sistema za pregled nad prebivalstvom in njegovo mobilnostjo kot ključnega pripomočka za implementacijo pravnega reda. Ta sistem je temeljil na teritorialnosti, tj. pristojnosti prebivalstva v določeno ozemeljsko upravno enoto, kar je terjalo pravno ustalitev v določenem kraju. Kitajski priseljenci so kar dvakrat odstopali od tega načela, prvič kot krošnjari in drugič kot ilegalni ali napol legalni tujci, ki sta jim mobilnost in krajevna neustaljenost pomenili gospodarsko in družbeno strategijo. Nase so zato opozarjali tudi zaradi mobilnega načina življenja, podobnega še nekaterim domačim, avstrijskim krošnjarjem, ki so odstopali od norm stalnega prebivalstva in bili deležni oblastnih prizadevanj za sedentarizacijo.

Zahvala

Članek je sad raziskovalnega dela v okviru programskih skupin *Narodna in kulturna identiteta slovenskega izseljenstva v kontekstu raziskovanja migracij* (P5-0070) in *Dediščina na obrobjih: novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega* (P5-0408) ter projekta *Materialnost na balkanski migrantski poti* (J6-70237), ki jih finančno podpira ARIS. Avtorja se zahvaljujeta anonimnima recenzentoma in zgodovinki Sigrid Wadauer za dragocene nasvete in komentarje med nastajanjem tega članka.

Viri in literatura

Arhivski viri

- AGTs – Archivio Generale del Comune di Trieste:
 - AGTs, Magistrato Civico.
- SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
 - SI ZAL LJU 489, Ljubljana, Splošna mestna registratura.

Časopisni viri

- *Arbeiter Zeitung*, 1914.
- *Das Vaterland*, 1905.
- *Gerechtigkeit*, 1938.
- *Illustrierte Kronen-Zeitung*, 1911, 1913.
- *Illustrierte Zeitung*, 1905.
- *Innsbrucher Nachrichten*, 1905.
- *Linzer Tages-Post*, 1905, 1913.
- *Prager Tagblatt*, 1913.
- *Salzkammergut-Zeitung*, 1913.
- *Volkfreund*, 1908.
- *Wiener Zeitung*, 1905.

Literatura

- Amenda, Lars. »'Chinese quarters.' Maritime Labor, Chinese Migration, and Local Imagination in Rotterdam and Hamburg 1900–1950.« V: *Chinatowns in a Transnational World*. Uredila Vanessa Künnemann in Ruth Mayer, 45–61. Abingdon: Routledge 2011.
- Benton, Gregor. »The Chinese in Europe: Origin and transformations.« *Religion and Christianity in today's China* 1 (2011): 62–70.
- Berger, Wilhelm. »Das neue Hausiergesetz.« *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung* 17 (1907): 302–22.
- Bader-Zaar, Brigitta. »Foreigners and the law in nineteenth-century Austria. Judicial concepts and legal rights in the light of the development of citizenship.« V: *Migration Control in the North Atlantic World: The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution*

- to the Inter-war Period. Uredila Andreas Fahrmeir in Olivier Faron, 139–52. New York: Berghahn Books, 2003.
- Brigadoi Cologna, Daniele. »Marittimi e venditori ambulanti cinesi nei porti giuliani, istriani e dalmati nella prima metà del Novecento.« V: *Flumen Fiume Rijeka Crocevia interculturale d'Europa*. Uredili Elisa Bianco, Paola Bocale, Daniele Brigadoi Cologna in Lino Panzeri, 45–64. Milano: Ledizioni, 2021.
 - Brigadoi Cologna, Daniele. *L'immigrazione cinese nell'Italia fascista, Tesi di dottorato*. Roma: Università degli studi di Roma – 'La Sapienza,' 2017.
 - Burger, Hannelore. »Passwesen und Staatsbürgerschaft.« V: *Grenze und Staat: Paßwesen, Staatsbürgerschaft, Heimatrecht und Fremden gesetzgebung in der österreichischen Monarchie 1750–1867*. Uredili Waltraud Heindl in Edith Saurer, 1–87. Wien: Böhlau, 2000.
 - Carpinteri, Lino in Mariano Faraguna. *Povero nostro Franz. Maldobrie degli Anni Trenta*. Trieste: Mgs Press, 1976.
 - Carpinteri, Lino in Mariano Faraguna. *Prima della prima guerra*. Trieste: Mgs Press, 1970.
 - Drnovšek, Marjan. »Podoba kočevskih in belokranjskih krošnjarnjev v očeh javnosti do začetka 20. stoletja.« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 55, št. 3 (2007): 387–404.
 - Fahrmeir, Andreas, Olivier Faron in Patrick Weil, ur. *Migration Control in the North Atlantic World: The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution to the Inter-war Period*. New York: Berghahn Books, 2003.
 - Fontaine, Laurence. *History of Pedlars in Europe*. Cambridge: Polity Press, 1996.
 - *Hausierwesen (Das) in Wien*. Wien: Verlag des Vereines der Wiener Papier- und Schreibwaren-Intereäsenten, 1885.
 - John, Michael in Albert Lichtblau, ur. *Schmelztiegel Wien – einst und jetzt. Zur Geschichte und Gegenwart von Zuwanderung und Minderheiten. Aufsätze, Quellen, Kommentare*. Wien, Köln: Böhlau, 1990.
 - *Oesterreichische Statistik, 2. Band, 2. Heft*. Wien, 1913.
 - Kačičnik, Alenka. »Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901–1914.« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 35, št. 3 (1978): 190–98.
 - Kalc Aleksej, Mirjam Milharčič Hladnik in Janja Žitnik Serafin. *Daring dreams of the future. Slovenian mass migration 1870–1945*. Berlin: Peter Lang Verlag, 2024.
 - Komlosy, Andrea. »Empowering and control: Conflicting central and regional interests in migration within the Habsburg Monarchy.« V: *Migration Control in the North Atlantic World: The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution to the Inter-war Period*. Uredila Andreas Fahrmeir in Olivier Faron, 153–66. New York: Berghahn Books, 2003.
 - Kwok, Kim. »Chinese migration and settlement in Austria.« *Vienna Journal of East Asian Studies* 4 (2013): 27–49.
 - Lee, Erika. *At America's gates: Chinese immigration during the exclusion era, 1882–1943*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2003.
 - Lee, Jonathan H. X. *Chinese Americans: The History and Culture of a People*. New York: Bloomsbury Academic, 2015.
 - Li, Minghuan. *Ouzhou Huaqiao Huaren shi*. Beijing: Zhongguo huaqiao chubanshe, 2002.
 - Live, Yu Sion. *Chinois de France: un siècle de présence(s), de 1900 à nos jours*. Paris: Editions Mémoire Collective, 1994.
 - *Oesterreichische Zeitschrift für Verwaltung*, Nr. 46, 17. November 1870.
 - Parker, David. »Chinese People in Britain: Histories, Futures and Identities.« V: *The Chinese in Europe*. Uredila Gregor Benton in Frank Pieke, 67–95. London: Palgrave Macmillan, 1998.
 - Pescosta, Toni. »Fahrende und Staat. Am Fallbeispiel der Oberinntaler Karrner.« *Geschichte und Region / Storia e Regione* 15, št.1 (2006): 91–106.
 - Raesch, Arnold. *Soll der Hausierhandel abgeschafft werden?*. Wien: Verlag von R. Löwit, 1897.
 - *Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* 252 (1852).
 - *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich* 116 (1865).
 - *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich* 80 (1867).

- Schwiedland, Eugen Peter. *Die Hausierfrage in Österreich*. Leipzig: Dunker & Humblod, 1899.
- *Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien*. Wien: Magistrat der Stadt Wien, 1885.
- Steidl, Annemarie. *On Many Routes. Internal, European, and Transatlantic Migration in the Late Habsburg Empire*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2021.
- *Stenografische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reiches*. 164. Sitzung der XXI. Session, 23. Oktober 1913.
- Thaa, von Ritter, Gregor. *Das Hausierwesen in Oesterreich*. Wien: Manz'sche k.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1884.
- Torpey, John. *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State*. Cambridge: Cambridge university press, 2000.
- Thunø, Mette. »Chinese emigration to Europe: Combining European and Chinese sources.« *Revue européenne des migrations internationales* 12, št. 2 (1996): 275–96.
- *Untersuchungen über die Lage des Hausiergewerbes in Österreich*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1899.

Aleksej Kalc, Martina Bofulin

**PEDDLING IN THE AUSTRIAN CROWN LANDS:
THE CASE OF CHINESE PEDDLERS AT THE BEGINNING
OF THE 20TH CENTURY**

SUMMARY

The article explores Chinese peddlers in the Austrian part of the Habsburg Monarchy in the early 20th century, situating them within the Empire's social, legal, and economic framework. Peddling had long been a common form of mobile trade in Europe, and despite industrialisation, it remained widespread across the crownlands. The arrival of Chinese peddlers around 1905 introduced a new aspect and revealed contradictions in imperial policies on mobility, trade regulation, and the treatment of foreigners.

The authors describe the background of Austrian peddling, governed by the 1852 "Peddling Patent", which restricted licences to "respectable" Austrian citizens over 30. Many peddlers nonetheless operated illegally and were often tolerated as a means of survival for the poor, creating a grey area between necessity and illegality.

Chinese traders, initially identifiable by their attire and unusual wares, first appeared in Vienna in 1905 and soon in other cities. Police records and newspapers trace their movements across urban centres. Most originated from southeastern China and sold small carved items or paper flowers. They arrived in Europe via major ports or the Trans-Siberian Railway. Some carried embassy recommendation letters, but these did not always prevent arrests. Surveillance was frequent but inconsistent: traders were fined, expelled, or occasionally tolerated. Deportations were costly, so local officials often preferred simple expulsion from their districts.

The public perception of these peddlers was a mix of curiosity and fear. Newspapers portrayed the Chinese as both fascinating and strange, while merchants argued that they disrupted local trade, even though their numbers and economic influence remained modest. Their presence nonetheless revealed tensions between liberal migration policies and restrictive commercial laws.

Legally, the Empire permitted relatively free movement but enforced strict conditions on commercial mobility. Chinese peddlers, lacking residence rights and administrative clarity, revealed contradictions in a system that valued movement yet mistrusted wandering. Local discretion influenced their treatment to a greater extent than uniform law did.

The study concludes that Chinese peddlers exemplify both the permeability of Habsburg borders and the limitations of state control. Their marginal but visible presence illustrates how early globalisation, mobility, and foreignness intersected, challenging sedentary ideals and exposing tensions between economic liberalism, social order, and rising nationalism before World War I.